

Cristina CASIAN

**ACCIDENTUL DE MUNCĂ.
REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE**

Universul Juridic
București
-2023-

 Cuprins

ABREVIERI ȘI ACRONIME	11
PREFAȚĂ.....	13
CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE.....	17
TITLUL I. ASPECTE GENERALE ȘI CONCEPTUALE.....	22
CAPITOLUL I. CONCEPTUL DE PROTECȚIE A MUNCII ȘI CONCEPTUL DE SECURITATE ȘI SĂNĂTATE ÎN MUNCĂ.....	22
CAPITOLUL II. CONCEPTUL DE PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI DE RISC	25
§1. Riscurile sociale	25
§2. Riscurile psihosociale.....	27
§3. Riscurile privind securitatea și sănătatea în muncă. Riscurile emergente.....	34
§4. Riscul accidentului de muncă – un drept de asigurare socială	40
TITLUL II. PREOCUPĂRI LA NIVEL INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII ÎN MUNCĂ.....	42
CAPITOLUL III. SECURITATEA ȘI SĂNĂTATEA ÎN MUNCĂ LA NIVEL INTERNAȚIONAL.....	42
CAPITOLUL IV. SECURITATEA ȘI SĂNĂTATEA ÎN MUNCĂ LA NIVELUL CONSILIULUI EUROPEI	47
CAPITOLUL V. SECURITATEA ȘI SĂNĂTATEA ÎN MUNCĂ LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE.....	50
§1. Autorități și instituții cu atribuții în domeniul securității și sănătății la nivelul UE	56
§2. Directiva-cadru privind securitatea și sănătatea în muncă.....	59
TITLUL III. SECURITATEA ȘI SĂNĂTATEA LUCRĂTORILOR ÎN UNELE STATE MEMBRE ALE UE	67

CAPITOLUL VI. CADRUL LEGAL, REGIM JURIDIC ȘI PERSPECTIVE	67
§1. Securitatea și sănătatea în muncă în Germania.....	67
§2. Securitatea și sănătatea în muncă în Grecia.....	75
§3. Securitatea și sănătatea în muncă în Regatul Unit al Marii Britanii (UK)	84
§4. Securitatea și sănătatea în muncă în Franța.....	98
TITLUL IV. REGIMUL JURIDIC AL ACCIDENTELOR DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA	100
CAPITOLUL VII. EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRILOR	100
CAPITOLUL VIII. DINAMICA ACCIDENTELOR DE MUNCĂ	107
§1. Analiza statistică a accidentelor de muncă.....	107
§2. Cauzele accidentelor de muncă	112
§3. Consecințele și costurile accidentelor de muncă.....	115
CAPITOLUL IX. ACCIDENTELE DE MUNCĂ.....	121
§1. Accidentul de muncă. Noțiune. Elemente componente. Clasificare	121
1.1. Noțiune. Accident de muncă. Accident de muncă de traseu	121
1.2. Diferența între accidentul de muncă și boala profesională.....	125
1.3. Elementele componente	126
1.4. Clasificarea accidentelor de muncă.....	132
§2. Obligațiile angajatorului	133
§3. Organisme cu atribuții în domeniul securității și sănătății în muncă și în prevenirea accidentelor de muncă.....	154
3.1. Serviciile interne și externe de prevenire și protecție	158
3.2. Comitetul de securitate și sănătate în muncă – CSSM.....	162
3.3. Inspekția Muncii și Inspectoratele teritoriale de muncă	165
§4. Obligațiile lucrătorilor	171
CAPITOLUL X. PROCEDURA COMUNICĂRII, CONSTATĂRII, CERCETĂRII ȘI ÎNREGISTRĂRII ACCIDENTELOR DE MUNCĂ CU VICTIME.....	173
§1. Comunicarea accidentelor de muncă.....	173
1.1. Obligația de comunicare a accidentului de muncă.....	173
1.2. Etapele comunicării accidentului de muncă	174
1.3. Conținutul comunicării accidentului de muncă.....	175
§2. Cercetarea administrativă a accidentelor de muncă.....	176

2.1. Atribuții.....	177
2.2. Principiile care guvernează activitatea de cercetare a accidentelor de muncă.....	180
2.3. Măsurile preliminare cercetării	181
2.4. Cercetarea propriu-zisă	183
2.5. Fixarea rezultatelor cercetării administrative	186
2.5.1. Procesul-verbal de cercetare.....	186
2.5.2. Dosarul de cercetare a accidentelor de muncă	187
2.5.3. Termenul de finalizare a cercetării	188
2.5.4. Verificarea, completarea și revizuirea dosarelor de cercetare a accidentelor de muncă	189
§3. Cercetarea penală a accidentelor de muncă cu victime	190
3.1. Cercetarea la fața locului	190
3.1.1. Obiectivele cercetării la fața locului	192
3.1.2. Fazele cercetării la fața locului	194
3.1.3. Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului.....	196
3.2. Verificarea și ridicarea de înscrisuri.....	196
3.3. Ascultarea persoanelor implicate în accident și a martorilor	197
3.4. Disponerea și valorificarea constatărilor și expertizelor	198
3.4.1. Expertiza criminalistică	201
3.4.2. Expertiza tehnică.....	201
§4. Înregistrarea accidentelor de muncă	207

TITLUL V. REGIMUL JURIDIC AL ACCIDENTELOR

DE MUNCĂ ÎN FRANȚA.....	210
--------------------------------	------------

CAPITOLUL XI. EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRILOR PRIVIND ACCIDENTELE DE MUNCĂ.....

§1. Legislația accidentelor de muncă în secolul al XIX-lea	210
§2. Legea din 9 aprilie 1898 asupra accidentelor de muncă – o logică a reparației.....	212
§4. De la logica reparației la logica prevenției	214
§5. Perioada 1986-2010 – o logică a evaluării.....	215
§6. Accidentele de muncă după anul 2010.....	217

CAPITOLUL XII. ACCIDENTUL ÎN MUNCĂ. ACCIDENTUL DE TRASEU.

DEFINIȚII.....	219
§1. Accidentul de muncă.....	219
1.1. Un eveniment brusc, survenit pe neașteptate, spontan	219
1.2. Diferența între accident de muncă și boală profesională	220

1.3. Leziunea/Vătămarea corporală.....	222
1.4. Un eveniment legat de muncă.....	223
§2. Accidentul de traseu.....	231
2.1. Definiție.....	231
2.2. Traseul protejat.....	234
2.3. Ocolirea și întreruperea traseului.....	235
§3. Obligațiile angajatorului în vedea reea prevenirii accidentelor de muncă.....	240
3.1. Evaluarea riscurilor profesionale.....	242
3.2. Informarea salariaților asupra riscurilor și a măsurilor de prevenire.....	244
3.3. Formarea salariaților.....	244
3.4. Controalele și verificări.....	247
§4. Comunicarea, cercetarea și înregistrarea accidentelor de muncă.....	250
§5. Răspunderea penală în cazul accidentelor de muncă.....	251
5.1. Răspunderea penală potrivit Codului Muncii.....	252
5.1.1. Cadrul legal.....	252
5.1.2. Obiectul infracțiunilor.....	252
5.1.3. Latura obiectivă.....	253
5.1.4. Latura subiectivă.....	254
5.1.5. Subiecții infracțiunilor.....	254
5.1.6. Sancțiuni.....	256
5.2. Răspunderea penală potrivit Codului Penal.....	256
5.2.1. Subiecții infracțiunilor.....	256
5.2.2. Atentatul la viața sau la integritatea fizică a unei persoane.....	258
5.2.3. Punerea în pericol a vieții unei persoane.....	262
CAPITOLUL XIII. STUDIU DE CAZ. SINUCIDAREA – ACCIDENT DE MUNCĂ.....	264
§1. Aspecte generale.....	264
§2. Necesitatea calificării sau recunoașterii unui act suicidal ca fiind accident de muncă. Studiu practic asupra jurisprudenței din Franța și Grecia.....	266
§3. Sinuciderea la locul de muncă potrivit jurisprudenței franceze.....	267
§4. Sinuciderea la locul de muncă potrivit jurisprudenței din Grecia.....	271
§5. Concluzii.....	272
CAPITOLUL XIV. ANALIZĂ COMPARATIVĂ PRIVIND LEGISLAȚIA ÎN DOMENIUL ACCIDENTELOR DE MUNCĂ DIN FRANȚA ȘI ROMÂNIA.....	277

TITLUL VI. ASIGURAREA ȘI RĂSPUNDEREA PENTRU ACCIDENTE DE MUNCĂ	290
CAPITOLUL XV. ASIGURAREA PENTRU ACCIDENTE DE MUNCĂ – LEGEA NR. 346/2002	290
§1. Riscurile asigurate	290
§2. Raporturile de asigurare pentru accidente de muncă	291
§3. Prestații și servicii de asigurare pentru accidente de muncă.....	292
3.1. Prestații și servicii pentru investigare, diagnosticare medicală, reabilitare medicală și recuperarea capacității de muncă.....	292
3.2. Prestații și servicii pentru reabilitare și reconversie profesională.....	293
3.3. Indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă	294
3.4. Indemnizația pentru trecerea temporară în alt loc de muncă și indemnizația pentru reducerea timpului de muncă	295
3.5. Compensații pentru atingerea integrității.....	295
3.6. Despăgubiri în caz de deces	296
3.7. Rambursări de cheltuieli	296
CAPITOLUL XVI. RĂSPUNDEREA JURIDICĂ ÎN CAZUL ACCIDENTELOR DE MUNCĂ	297
§1. Scurt istoric privind reglementările răspunderii juridice în cazul accidentelor de muncă	297
§2. Reglementarea actuală a răspunderii juridice în cazul accidentelor muncă	303
§3. Răspunderea civilă	305
§4. Răspunderea disciplinară.....	314
§5. Răspunderea contravențională.....	317
§6. Răspunderea penală.....	327
6.1. Infrațiunea de neluare a măsurilor de securitate și sănătate în muncă.....	328
6.1.1. Cadrul legal.....	328
6.1.2. Obiectul infrațiunii.....	329
6.1.3. Subiecții infrațiunii.....	329
6.1.4. Latura obiectivă.....	331
6.1.5. Latura subiectivă	332
6.1.6. Forme. Modalități. Sancțiuni.....	332
6.2. Infrațiunea de nerespectare a măsurilor de securitate și sănătate în muncă	333

6.2.1. Cadrul legal	333
6.2.2. Obiectul infracțiunii	334
6.2.3. Subiecții infracțiunii	334
6.2.4. Latura obiectivă	334
6.2.5. Latura subiectivă	336
6.2.6. Forme. Modalități. Sancțiuni	336
TITLUL VII. EXAMEN AL PRACTICII JUDICIARE ÎN MATERIA SĂNĂTĂȚII ȘI SECURITĂȚII LA LOCUL DE MUNCĂ ȘI A ACCIDENTELOR DE MUNCĂ.....	337
CAPITOLUL XVII. JURISPRUDENȚĂ EUROPEANĂ	337
CAPITOLUL XVIII. JURISPRUDENȚĂ NAȚIONALĂ.....	344
§1. Noțiunea accidentului de muncă.....	344
§2. Accident de muncă de traseu.....	344
§3. Obligațiile angajatorilor	345
§4. Obligațiile lucrătorilor	346
§5. Medicina muncii	347
§6. Cercetarea accidentelor de muncă.....	347
§7. Răspunderea civilă a angajatorilor pentru încălcarea normelor legale privind securitatea în muncă.....	348
§8. Răspunderea disciplinară a angajaților pentru încălcarea normelor legale privind securitatea în muncă.....	351
§9. Răspunderea contravențională a angajatorului pentru încălcarea normelor legale privind securitatea în muncă	353
§10. Răspunderea penală a angajatorului pentru încălcarea normelor legale privind securitatea în muncă.....	355
TITLUL VIII. CONCLUZII ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA.....	359
§1. Concluzii.....	359
§2. Propuneri <i>de lege ferenda</i>	365
BIBLIOGRAFIE	375
ANEXE.....	391
Anexa I – Date statistice privind accidentele de muncă la nivelul UE	391
Anexa II – Directivele UE din domeniul securității și sănătății în muncă și transpunerea lor în legislația română.....	396
Anexa III – Evoluția accidentelor de muncă în perioada 2017-2021.....	399

Anexa IV – Accidențați în muncă în anul 2021. Repartizare pe sectoare economice	400
Anexa V – Accidențați în muncă în anul 2021. Repartizare pe Județe	401
Anexa VI – Accidențați în muncă în anul 2021. Repartizare pe grupe de vârste	402
Anexa VII – Repartizarea pe elemente cauzale a accidențaților în anul 2021	403
Anexa VIII – Consecințele accidentelor de muncă	404
Anexa IX – Analiză și diagnoză a situației și a resurselor – Analiza SWOT	405
Anexa X – Listă de control generală	407
Anexa XI – Fișa de evaluare a riscurilor profesionale	408
Anexa XII – Model pentru comunicarea evenimentelor	409
Anexa XIII – Registrul unic de evidență a accidențaților în muncă	410
Anexa XIV – Controale efectuate în domeniul securității și sănătății în muncă în anul 2021	411

TITLUL I

ASPECTE GENERALE ȘI CONCEPTUALE

Capitolul I

Conceptul de protecție a muncii și conceptul de securitate și sănătate în muncă

În prezent, *securitatea și sănătatea în muncă* (SSM) este definită de Legea nr. 319/2006¹ și reprezintă „ansamblul de activități instituționalizate având ca scop asigurarea celor mai bune condiții în desfășurarea procesului de muncă, apărarea vieții, integrității fizice și psihice, sănătății lucrătorilor și a altor persoane participante la procesul de muncă”².

Conceptul de „*securitate și sănătate în muncă*” este, însă, un termen european, care presupune un domeniu, cu implicații juridice importante. Doctrina juridică a anticipat evoluția conceptului de „*protecție a muncii*” în cel de „*securitate a muncii*”, respectiv procesul de armonizare a legislației naționale în materie cu reglementările OIM și UE. Astfel, termenul de „*securitate și sănătate în muncă*” a înlocuit în legislație termenul de „*protecția muncii*”, reprezentând unul dintre motivele care au stat la baza adoptării Legii nr. 319/2006. Cu toate acestea, sintagma actuală de securitate și sănătate în muncă a fost introdusă în legislația noastră odată cu adoptarea Codului muncii în anul 2003³.

În ceea ce privește termenul de *protecție a muncii*, prevederile art. 41 alin. (2) din Constituție⁴ consacră dreptul salariaților la protecție socială⁵, după care, precizează că măsurile de protecție au în vedere securitatea și sănătatea salariaților. Prin urmare, putem aprecia că protecția muncii constituie o componentă importantă a protecției sociale.

Potrivit opiniilor exprimate în literatura juridică, *protecția muncii* se bazează pe un sistem multidisciplinar, fundamentat de acte legislative, măsuri

¹ M. Of. nr. 646 din 26 iulie 2006.

² Art. 5 lit. n) din Legea nr. 319/2006, și: Ordinul nr. 32/2014 privind organizarea, coordonarea și controlul activităților de inspecție a muncii, de prevenire a riscurilor profesionale și de protecție a lucrătorilor la locul de muncă în Ministerul Afacerilor Interne.

³ <https://www.inspectiamuncii.ro>.

⁴ M. Of. nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

⁵ <https://www.mpublic.ro/>.

și mijloace tehnice, social-economice, organizatorice, educative, de igienă și medicină a muncii prin care se asigură *securitatea*, păstrarea sănătății și capacității de muncă a omului în procesul muncii¹. *Securitatea muncii* constă în starea elementelor implicate în procesul de muncă în care este exclusă acțiunea factorilor de risc asupra executanților și ea reprezintă rezultatul protecției muncii².

La o primă analiză, cele două noțiuni: „protecție a muncii” și „securitate și sănătate în muncă” sunt distincte și au cunoscut consacrări diferite în doctrina juridică.

Protecția muncii, a fost definită ca instituție de drept, ce reprezintă „*un ansamblu de norme legale imperative, având ca obiect reglementarea relațiilor sociale ce se formează în legătură cu organizarea, conducerea și realizarea procesului de muncă în scopul îmbunătățirii condițiilor de muncă, al prevenirii accidentelor de muncă și a îmbolnăvirilor profesionale*”³.

Potrivit unei alte opinii, *protecția muncii* reprezintă, „*ansamblul măsurilor și activităților instituționalizate, care reglementează relațiile sociale în legătură cu organizarea, conducerea și desfășurarea procesului de muncă în condiții de securitate și igienă, în scopul prevenirii accidentelor și a îmbolnăvirilor profesionale*”⁴. Același autor opinează că „*în accepțiunea extensivă, această noțiune include toate activitățile care vizează îmbunătățirea condițiilor de muncă, iar în sens restrâns, se referă numai la măsurile tehnico-operative de protecție a vieții și integrității fizice a salariaților sau a altor persoane care participă la activități în cadrul instituționalizat*”.

Observăm faptul că protecția muncii vizează două aspecte: unul juridic și unul tehnic. Astfel, pe de o parte, aspectul juridic are în vedere totalitatea normelor de drept referitoare la obligațiile participanților la procesul de muncă pentru apărarea vieții și integrității lor corporale; pe de altă parte, aspectul tehnic al noțiunii include măsurile practice luate pentru prevenirea și înlăturarea accidentelor cuprinse în reglementări.

Protecția muncii, potrivit unei alte definiții cuprinde „*ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile sociale stabilite între cei care organizează, conduc sau controlează munca și organele administrației de stat, pe de o parte, cât și cea parte a raporturilor juridice de muncă care privesc asigurarea celor*

¹ Al. Țiclea, C. Tufan, *Protecția muncii în România*, Ed. Lumina Lex, București, 1997.

² V. Caracudovici (coord.), *Terminologie în domeniul protecției muncii. Noțiuni de bază*, Întreprinderea Poligrafică Brașov, 1984, p. 22, *apud* I.-M. Aron, *Accidentul de muncă*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 13.

³ S. Ghimpu, *Dreptul muncii*, vol. I, Universitatea din București, 1972, p. 118.

⁴ T.C. Medeanu, *Accidentele de muncă*, vol. 1, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 7.

mai bune condiții în desfășurarea procesului de muncă având ca scop protejarea sănătății și vieții participanților la procesul de muncă, prin prevenirea accidentelor sau a îmbolnăvirilor profesionale”¹.

Conceptul de *securitate și sănătate în muncă* se definește prin două elemente: (i) securitatea muncii care reprezintă absența pericolului în muncă și (ii) sănătatea în muncă. Având în vedere faptul că accidentul de muncă reprezintă un eveniment complex, care este determinat de dezechilibrele care apar între elementele ce alcătuiesc procesul muncii: lucrătorul, activitatea pe care acesta o desfășoară, produsele și materiile prime, utilaje și mașinării, mediul de muncă etc., producerea unui astfel de eveniment nu poate fi eliminat în totalitate, însă, poate fi prevenit și redus ca efecte prin adoptarea unor măsuri de *securitate*.

Astfel, *securitatea muncii* reprezintă un concept mult mai larg și complex, datorită consecințelor pe care le produc accidentele de muncă asupra sănătății lucrătorilor, a familiilor acestora, dar și asupra angajatorului.

Având în vedere cele exprimate mai sus, putem defini „*securitatea și sănătatea în muncă ca fiind o instituție de drept al muncii, ce presupune totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile sociale de protecție a sănătății tuturor participanților la procesul muncii prin stabilirea măsurilor de protecție și de prevenire a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale*”.

¹ O. Țincă, *Normele de protecție a muncii*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 13.

Capitolul II

Conceptul de protecție socială și de risc

§1. Riscurile sociale

Constituția României consfințește în art. 38 dreptul fundamental al cetățenilor la protecție socială, securitate și sănătate în muncă. Asigurarea acestui drept fundamental se concretizează în „*mecanisme instituționale prin care se urmărește repararea consecințelor păgubitoare cauzate individului de anumite evenimente calificate drept riscuri sociale*”¹.

Termenul de „*risc social*” are la bază principiul potrivit căruia securitatea socială îi asigură pe cetățeni împotriva riscurilor din viața de zi cu zi: riscul de a nu mai putea munci din cauza vârstei înaintate, contra șomajului, împotriva accidentelor de muncă etc. Securitatea socială vizează „*repararea consecințelor unor evenimente denumite riscuri sociale*”².

Cuvântul *risc* înseamnă pericol sau primejdie. În domeniul securității sociale, acesta devine unul „social”, prin care se înțelege „*evenimentul mai mult sau mai puțin previzibil legat de conduita umană și de desfășurarea vieții, modificând nevoile individului și ale familiei sale*”³.

Dacă luăm în considerare cauza producerii unui accident de muncă, s-a afirmat că riscurile sociale sunt „riscuri inerente vieții sociale”, iar dacă ne referim la efectele acestuia, riscurile sociale afectează situația economică a persoanelor prin diminuarea veniturilor ale acestora⁴.

Riscurile sociale sunt definite și enumerate de Convenția OIM nr. 102 din 1952, după cum urmează:

- boala;
- maternitatea;
- bătrânețea;
- invaliditatea;
- accidentul de muncă și boala profesională;

¹ Al. Athanasiu, *Dreptul securității sociale*, Ed. Actami, București, 1996, pp. 3-5; Cl.-A. Moarcăș Costea, *Dreptul securității sociale*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 33.

² S. Ghimpu, A. Țiclea, C. Tufan, *Dreptul securității sociale*, Ed. All Beck, București, 1998, p. 7.

³ D. Țop, *Dicționar de dreptul securității sociale*, Ed. Rosetti, București, 2006.

⁴ X. Pretot, J.-J. Dupeyroux, *Droit de la sécurité sociale*, 9e édition, Ed. Dalloz, Paris, 2000, pp. 5-7.

- decesul;
- protecția juridică a urmașilor;
- sarcinile familiale;
- șomajul.

La această listă, dacă adăugăm și riscul de sărăcie care poate rezulta fie din muncă – venituri insuficiente pentru asigurarea unui nivel de trai decent –, fie din lipsa mijloacelor de trai putem cu ușurință să conturăm domeniul *protecției sociale*¹.

Art. 3 din Regulamentul (CE) nr. 883/2004² privind coordonarea sistemelor de securitate socială, modificat prin Regulamentul (CE) nr. 988/2009³, Domenii reglementate, enumeră prestațiile de securitate socială pentru care se aplică Regulamentul, respectiv riscurile sociale acoperite, și anume: (a) *prestațiile de boală*; (b) *prestațiile de maternitate și cele echivalente de paternitate*; (c) *prestațiile pentru invaliditate*; (d) *prestațiile pentru limită de vârstă*; (e) *prestațiile de urmaș*; (f) *prestațiile pentru accidente de muncă și boli profesionale*; (g) *alocațiile de deces*; (h) *prestațiile pentru șomaj*; (i) *prestațiile de pre-pensionare*; (j) *prestațiile familiale*⁴.

Toate aceste riscuri sociale pot fi grupate în funcție de natura lor astfel: (i) *riscuri economice* (șomajul); (ii) *riscuri fiziologice* (incapacitate de muncă; bătrânețea, decesul); (iii) *riscuri de muncă* (accidentul de muncă, boala profesională); (iv) *riscuri demografice* (familiile cu mulți copii, familiile monoparentale)⁵.

În funcție de factorul determinant al riscurilor, acestea pot fi clasificate în *riscuri fizice* și *riscuri economice*. Sunt avute în vedere riscurile fizice care afectează capacitatea de muncă. Acestea pot avea originea în activitatea profesională – accidentul de muncă și boala profesională – sau în afara acesteia cum sunt bătrânețea, maternitatea, decesul etc. Suntem în prezența riscurilor economice atunci când capacitatea de muncă este afectată de lipsa locurilor de muncă, respectiv șomajul⁶.

De asemenea, o altă clasificare vizează *riscuri ce țin de asigurări sociale* și *riscuri ce țin de asistență socială*⁷. *Riscurile ce țin de asigurări sociale* sunt

¹ Consiliul European, *Coordonarea securității sociale în cadrul Consiliului European: Scurt ghid*, Strasbourg, 2003, p. 16.

² JO L nr. 166 din 30 aprilie 2004.

³ <https://www.eur-lex.europa.eu>.

⁴ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_166999.pdf.

⁵ <https://www.dreptmd.wordpress.com>.

⁶ S. Ghimpu, A. Țiclea, C. Tufan, *Dreptul securității sociale*, op. cit., p. 7.

⁷ I. Odinoaka, *Riscul social – generatorul raporturilor de protecție socială*, în Revista națională de drept (Republica Moldova), nr. 7, iulie 2009, p. 31, autorul face referire la „riscuri